

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת בלק תש"ע

בלעם - ה"יועץ" וה"נביא"

עליכם" (תנחומא, הוספה לפרשת דברים), כמו שמפורש בפסוק: "לא הביט אֶנְן בְּיַעֲקֹב, וְלֹא רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל". נמצא, שכל מטרתו של בלעם בפסוק זה, היתה לתת עצה רעה לישׂראל, להסיתם לחטא (וכפי שיעץ גם לבלעם לעשות להם), כדי שהקב"ה יכעס עליהם ויענישם.

וקשה, לכאורה: וכי מעצמו אמר בלעם "לא הביט אֶנְן בְּיַעֲקֹב, וְלֹא רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל"? הרי ה' הוא ששם דברים אלו בפיו! כיצד אפוא אומרים חז"ל, שבלעם התכוין בדברים אלו לתת עצה רעה לישׂראל, כדי שיחטאו ויענשו? התשובה היא, שאכן ה' הוא ששם את הדברים בפיו בלעם, ומצד זה הדברים הם דברי ה', ויש בהם פונה טובה ומשמעות טובה; והיא, שישנה באמת בחינה כזו, ש"לא הביט אֶנְן בְּיַעֲקֹב, וְלֹא רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל", וזהו ע"י זכות אבות, או בזכות חשבונות אחרים! [ולכן בתפלת ראש השנה אנו אומרים פסוק זה בברכת "מלכויות", כדי לעורר הנהגה זו של הקב"ה כלפינו ביום הדין]. אבל מצד שני, כשבלעם אומר "לא הביט אֶנְן בְּיַעֲקֹב", הוא אינו מתכוין למשמעות החיובית של הדברים. בלעם אדעתא דנפשיה קעביד, ומתכוין להכניס בדברים אלו כונה משלו: לומר לישׂראל, שאין להם לחשוש מן החטא, כדי שיחטאו ויענשו. מחשבה רעה זו, היא שגרמה לחז"ל להתייחס לפסוק זה כפי שראינו במדרש, ומצד זה אמרו חז"ל מה שאמרו במדרש.

ובאמת, מחשבתו הרעה של בלעם "נשאה פירות", ולא נשארה רק כמחשבה בעלמא. חז"ל אומרים (סנה' קה, ב), שכל הברכות שברך בלעם את ישראל - חוץ מאחת ["מה טובו אֶהְיֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁפָּנֶיךָ יִשְׂרָאֵל" (במדבר כד, ה)] - חזרו להיות קללות! מפני שגם אם בפיו נאלץ בלעם לברך את ישראל, אבל מחשבתו לא השתנתה, ובלבו רצה לקללם. בפיו יברך, ובקרבו יקלל. ממילא, שלטה מחשבתו הרעה בברכות, והצליחה לגרום להן שתחזורנה להיות קללות ח"ו (עי' זוהר ח"ג קמז, ב). [אולי זהו שאומר בלעם, "הַדְּבָר אֲשֶׁר יִשִּׁים אֱלֹקִים בְּפִי אֲתוּ אֲדַבֵּר" (במדבר כב, לח). בְּפִי אֲנִי מְדַבֵּר מִה שֶׁהַקֶּב"ה אֹמֵר לִי, אֲבָל הַלֵּב שֶׁלִּי נִשְׂאָר כִּמוֹ שֶׁהוּא, וְהוּא מְכַנֵּס אֶת הַמַּחְשְׁבוֹת הַרְעוֹת שֶׁלִּי בְּתוֹךְ הַמִּילִים שֶׁהַקֶּב"ה שֶׁם בְּפִי].

"כַּל בְּבוּדָה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה"

בלעם מצליח לתת עצה רעה להחטיא את ישראל, וישׂראל נכשלים באמת בשטים, והמון רב מישראל נהרגים ומתים שם. הפרשה מסיימת במוותם של עשרים וארבעה אלף איש במגפה, ועוד עשרות אלפים

"לא הביט אֶנְן בְּיַעֲקֹב, וְלֹא רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל"

התורה מספרת בסוף פרשתנו: "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים, וַיִּחַל הָעַם לְזַנּוֹת אֶל בָּנוֹת מוֹאָב. וַתִּקְרְאֵן לָעַם לְזַבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן, וַיֹּאכְלֵי הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לֵאלֹהֵיהֶן. וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעֹר, וַיַּחַר אֶף ה' בְּיִשְׂרָאֵל" (במדבר כה, א-ג). של מי היה הרעיון הזה, להכשיל את ישראל באופן חמור כל כך, בעריות ובעבודה זרה? - בפרשת מטות מפורש, שהיתה זו עצתו של בלעם. "הֵן הִנֵּה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר בְּלַעַם, לְמַסֵּר מַעַל בְּה' עַל דְּבַר פְּעֹר, וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בְּעַצַּת ה'" (שם לא, טז). אחרי שנוכח בלעם לראות שאי אפשר לקלל את ישראל, ניסה להתגבר עליהם באופן אחר. הוא אומר לבלק: "אלקיהם של אֱלֹהֵי שׁוֹנָא זִמְמָה הוּא" (סנה' קו, א), וא"כ העצה להתגבר עליהם היא ע"י הכשלתם בזימה, שהתורה אמרה עליה: "וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֲרֹנֹת דְּבָר, וְיָשֵׁב מֵאֶחָרֶיךָ" (דברים כג, טו), "מלמד שהעריות מסלקות את השכינה" (ספרי שם ט"ו רנ"ח). אחרי סילוק השכינה מישראל, יהיה ניתן כבר להתגבר עליהם. זוהי עצתו של בלעם לבלק.

אבל לפני שבלעם נותן עצות לבלק, הוא נותן עצה גם לישׂראל. מה העצה שהוא נותן לישׂראל? אומר בלעם: "לא הביט אֶנְן בְּיַעֲקֹב, וְלֹא רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל" (במדבר כג, כא) גם אם יש ליקויים רוחניים בעם ישראל - אֶנְן וְעֵמֶל - הקב"ה מתעלם מהם. כביכול אינו מביט ואינו רואה אותם. ("לא הביט... וְלֹא רָאָה..."). ואם כך, הרי המצב הוא מצויין! לא צריכים לפחד יותר מדי! אפשר לחטא כמה שרוצים, ולא יקרה שום דבר!

אבל חז"ל אומרים על עצה זו כך: "מוֹכִיחַ אָדָם, אֶחָרֵי חֵן יִמְצָא מִמֶּחְלִיק לְשׁוֹן (משלי כה, כג). [כלומר: המוכיח אדם על עבירות שבירו, לאחר זמן ימצא חן בעיניו יותר ממחליק לשון (רש"י שם)]. מוכיח אדם - זה משה, שהוכיח את ישראל... מחליק לשון - זה בלעם... למה היו דומין (משה ובלעם)? לְכֵן מֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי פְדוּגִין (=חונכים שאחראים עליו), אחד אוהב ואחד שונא. זה שהיה אוהב, היה מזהירו ואומר לו: "בני, זהו בעצמך שלא תעשה עבירה! שאביך דִּין, ואם שומע שעברת עבירה, אע"פ שהוא אביך, אינו נושא לך פנים!" והאחד שהיה שונא אותו, אמר לו: "מה אתה מַיְצֵר? אביך מלך! עשה כל תאוותך, ואל תתירא משום בריה, כי אביך אינו מקפיד עליך" (והתכוין בעצה זו לגרום לכך, שהמלך יכעס על בנו וידיח אותו מירושת המלכות). כך, הבן - אלו ישראל, הַשְּׁנֵי פְדוּגִין - הם משה ובלעם. משה היה אוהבם ואמר להם: "הַשְּׁמָרוּ לְכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם... וְחָרָה אֶף ה' בְּכֶם" (דברים יא, טו-יז)... אבל בלעם היה אומר: אל תיראו! בניו אתם, עשו כל מה שאתם מבקשים, ואינו מקפיד

"יקר" מאנשים זולים - "כפי תהיה". פיך יהיה כמו פי, כביכול. שאם אגזור גזירה רעה על ישראל ח"ו, תוכל לבטלה (ב"מ פה, א). השכר והמעלה שמישיגים ע"י קירוב רחוקים, הם אפוא עצומים! כדאי לכאורה מאד לכל אדם לעסוק בדבר הזה. אבל מסתבר שהענין אינו פשוט בכלל. הקב"ה מזהיר את ירמיהו ואומר לו: "יִשְׁבוּ הָמָּה אֲלֵיךָ, וְאַתָּה לֹא תָשׁוּב אֲלֵיהֶם" (שם, כ). הַנְּהָרָה וְהַשְׁמֵר, שאתה תהיה זה שמשפיע אליהם, ולא להפך ח"ו. צריך א"כ מאד להזהר, כשהולכים להשפיע, לא להימשך אחרי אלה שהוא מושך אליו. לקרב אותם לקדושה, ולא לדרת בעצמו אל טומאתם ואל שפלותם.

חז"ל אומרים, "הַרְחֵק מִשְׁכָּן רַע, וְאֵל תִּתְחַבֵּר לְרִשְׁעִי"⁵ (אבות פ"א מ"ז). והסבירו הראשונים, ששכן רע - שאינו חבר שלך כלל - עוד יותר גרוע מחבר רע, שאיתו אתה נמצא בקשר. כי חבר רע פוגשים רק לפעמים, והוא לא כ"כ משפיע לרעה כמו שכ"ן רע שרואים אותו בכל בקר ובכל ערב. לכן חשוב לגור במקום של תורה, יראת שמים וצניעות, כי גם ראייה של שכנים רעים - משפיעה. וכשאינן ברירה, וצריכים לצאת למקומות שאינם כאלו, צריכים לשמור היטב על העינים. הרי מה היה הגורם למכשול הנורא הזה של ישראל, שנכשלו בנשים נכריות? אסור לנו לקטרג על ישראל, אבל כנראה הגורם לזה היה - אי שמירת העינים. שהרי מה עשו בנות מואב? - "וַתִּקְרְאֵן לְעַם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן"; ופירשו חז"ל, שערות פגעו בהן (סנה' קו, א). זה מצידין. אבל מצד ישראל - העינים שלא נזהרו וראו זאת, הן שהביאו לחטא הגדול. שמירת העינים היא דבר קשה מאד, אבל בכל זאת, צריך להשתדל מאד להזהר בזה, וגם אם נכשלים לפעמים, אין זו סיבה להכשל בפעמים הבאות.

עצה להנצל מעצת בלעם!...

אחת הבעיות בכל עבירה שעוברים עליה כמה פעמים, היא באמת הענין הזה, ש"כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר" (יומא פו, ב). הוא כבר לא מרגיש את חומרת הדבר! לפחות על ענין זה צריך להתגבר. לא להגיע למצב שנעשית לו כהיתר. מה שנכשלת נכשלת, וצריך לעשות תשובה על כך, אבל עכ"פ - זו איננה סיבה להכשל עוד. הרי מה קורה למי שמחליט שלא להזהר יותר מעבירה מסוימת? אומר הפסוק: "לְמַעַן סְפוֹת הַרְחֵק אֶת הַצָּמְאָה" (דברים כט, יח) - "בְּדִיל לְאוֹסְפָה לָהּ חֲטָאֵי שְׁלוֹתָא עַל זְדוֹתָא" (אונקלוס). כלומר: כל זמן שאדם מחליט שבעצם הוא נזהר, והוא אכן משתדל שלא להכשל - אזי למרות שפ"ה ושם הוא נכשל ברצון, אין דנים אותו אלא על מה שעשה ברצון. אבל ברגע שאדם מחליט: "מעבירה זו אינני נזהר יותר", אז גם אם נכשל בשוגג, ואפילו קרוב לאונס, ה' דן אותו גם על השגגות של עבירה זו. במקרה זה - הכל נזקף לחובתו. כדאי א"כ להשתדל מאד, שלא להגיע למצב הזה, של "נעשית לו כהיתר". גם אם נכשלים, יש להשתדל שלא להכשל עוד⁶; ואפילו אם

שנהרגים ע"י שופטי ישראל, בגלל שעבדו לבעל פעור (עי' רש"י שם כה, ה ורמב"ן שם). והכל - בגלל עצת בלעם. מבחינת מואב, התוצאה של אותו מעשה היתה, שהמואבים נאסרו לעולם מלבוא בקהל ה'. "לֹא יָבֹא עִמּוֹנֵי וּמוֹאָבֵי בְּקַהֲל ה', גַּם דּוֹר עֲשִׂירֵי לֹא יָבֹא לָהֶם בְּקַהֲל ה' עַד עוֹלָם. עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֲתָכֶם בְּלָחֶם וּבְמַיִם בְּדַרְכֵי בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם, וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֵיךָ אֶת בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר... לְקַלְלֶךָ"² (דברים כג, ד-ה). הגמרא מביאה, שגם הנקבות היו צריכות להכלל באיסור זה, אבל "דרכו של איש לקדם, ולא דרכה של אשה לקדם"³, ולכן לא נאסרו הנקבות לבוא בקהל (יבמות עו, ב). "עמוני [לא יבוא בקהל] ולא עמונית, מואבי [לא יבוא בקהל] ולא מואבית" (שם).

אמנם דואג האדומי טען שגם הנשים פסולות מלבוא בקהל, כי "היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים, ונשים לקראת נשים"⁴ (שם) - ובזה רצה לפסול את דוד המלך מלבוא בקהל [וממילא לפסול מן המלכות], בגלל שהיה מצאצאי רות המואבית - אבל הגמרא דוחה טענה זו ואומרת, "כָּל כְּבוֹדָה בַּת מְלֶכֶת פְּנִימָה" (תהלים מה, יד). כבודה של אשה הוא לשבת בביתה, ולא לצאת ממנו כלל, אפילו לא לקראת נשים. לכן נשות מואב באות בקהל, ורק הגברים אסורים.

"יִשְׁבוּ הָמָּה אֲלֵיךָ, וְאַתָּה לֹא תָשׁוּב אֲלֵיהֶם"

ומכאן הוראה לימינו, שאין לכנות לשרת במסגרת המכונה "שרות לאומי". כי כפי שראינו, אין לאשה לצאת מן הבית אפילו לפעילות חיובית, כגון - לקדם את נשות ישראל היוצאות ממצרים. ואומר אני תמיד, שמי שתומך ב"שרות לאומי" לנשים, מורד במלכות בית דוד! מדוע? - שהרי לשיטתו, מוצדקת טענתו של דואג האדומי, שהיה למואבים לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים. ממילא, גם הנשים הן בכלל האיסור של "לֹא יָבֹא עִמּוֹנֵי וּמוֹאָבֵי בְּקַהֲל ה'". נמצא דוד מלכנו - מצאצאי רות המואבית - פסול לבוא בקהל, ח"ו.

זכורני שהייתי אצל הג"ר מרדכי אליהו זצ"ל, ושוחחתי עמו בענין השרות הלאומי לנשים, וגם דעתו היתה, שאין לשרת במסגרת זו. כי תפקידה של האשה הוא בבית, לא מחוץ לבית. אמנם מצינו בשרה אמנו, שהיתה עוסקת בגיור נשים (עי' רש"י בראשית יב, ה), אבל ברור ששרה אמנו עשתה זאת תוך שהיא שומרת על "כָּל כְּבוֹדָה בַּת מְלֶכֶת פְּנִימָה". המלאכים הרי שואלים את אברהם אבינו: "אַיִה שְׂרָה אֲשֶׁתְּךָ", ואברהם אומר: "הִנֵּה בְּאֵהָל" (בראשית יח, ט). צנועה היא (רש"י שם), ואינה יוצאת מן האהל, לא כדי לשרת את האורחים, ולא כדי לעסוק בגיור נשים.

כשהולכים להשפיע על אנשים הרחוקים מתורה, צריכים להזהר מאד שלא אנחנו נהיה אלו שנושפע מהם, ח"ו. ירמיהו הנביא נשלח על ידי הקב"ה להחזיר את ישראל בתשובה, והקב"ה אומר לו: "אִם תָּשׁוּב וְאֲשִׁיבְךָ" - אם תצליח להשיב את ישראל בתשובה - "לְפָנַי תֵּעַמְד" (ירמיהו טו, יט). תזכה לישוב בישיבה של מעלה. "וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מְדוּלָּל" - אם תצליח להפוך עם הארץ לתלמיד חכם, להוציא

לחסר עצמיות לחלוטין, כזכוכית חסרת צבע, ועל כן הנבואה ה"עוברת" דרכו מגיעה אלינו בדי וק כפי שִׁקְבָּלָהּ, ללא שינוי. לעומת זאת, שאר הנביאים לא הגיעו למדרגת ביטול העצמיות באופן מוחלט כמו משה רבינו, ממילא הם קולטים את נבואתם "דרך" מידותיהם, ועל כן היא מגיעה אלינו שלא בצורתה המקורית⁹. משל למה הדבר דומה? לשני יהודים שנכנסו לבקר בבית מדרש מסויים, ונתבקשו אח"כ לתאר את מה שראו. זה מספר שראה ארון קודש וחלונות וסטנדרים, וזה מספר שראה תלמידים יושבים ולומדים. ממה נובע השוני? מזה שכל אחד "נתפס" לראות את מה שעניין אותו יותר על פי מידותיו. שני תיאורים שונים לחלוטין - ושניהם אמת! כך גם בענין הנבואה: כל נביא קולט את מראָה הנבואה דרך כוחות הנפש שלו, וכשהוא מוסר את נבואתו - הנבואה כבר הושפעה מאישיותו. זהו שאמרו חז"ל: "סגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד" (סנה' פט, א). מראה הנבואה נראה לכל הנביאים באופן שווה, אבל מקבל ביטוי שונה אצל שני נביאים שונים שמספרים מה ראו. עד כדי כך, שאם מוצאים שני נביאים מתנבאים בלשון זהה לגמרי, יש להסיק מכך שנביאי שקר הם, וְתִאָמַרְמוּ בִּינֵיהֶם אֵת "נְבוֹאָתָם" (שם) [כמו בהלכות עדות, שגם שם, אם שני עדים מעידים בלשון מכוונת לגמרי, יש לחוש שעדי שקר הם ולפסלם (הור"מ סי' כ"ח סע' י')].

חוץ מהבדל זה - שנבואתו של משה רבינו היא באספקלריה המאירה (לא מושפעת מעצמיותו), ונבואתם של שאר הנביאים היא באספקלריה שאינה מאירה (מושפעת מעצמיותם) - קיים גם הבדל נוסף בין נבואתו של משה רבינו לנבואתם של שאר הנביאים, כבר בִּמְרָאָה הנבואה המקורית שמראים להם. המראה שרואים שאר הנביאים, הוא בכחינת "חידות" - דבר בלתי ברור שטעון פיענוח. מה שאין כן משה רבינו - הוא רואה נבואה ברורה, וְיִמְרָאָהּ, וְלֹא בְּחִידָתָהּ (במדבר יב, ח). זהו הביאור בדברי חז"ל שאמרו, "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם" וכו'. אין הכוונה, כמוכּוּן, שבלעם הרשע היה במדרגתו של משה רבינו ח"ו. בלעם הרשע היה שווה למשה רבינו רק בכך, שגם לו ניתנה נבואה ברורה, ללא צורך בפענוחים - וְיִמְרָאָהּ, וְלֹא בְּחִידָתָהּ¹⁰. למה קיבל בלעם נבואה במדרגה כזו, שלא זכו לה כל הנביאים חוץ משה רבינו? - כי בלעם הרשע, לעומק שפלותו, אם יתנו לו נבואה שמשמעותה היא שצריך לברך את ישראל, והוא יקבל אותה במדרגה של "חידה" שזקוקה לפענוח, אין שום סכוי שיבין אותה במשמעות כזו. הוא יפענח את החידה דוקא למשמעות הפוכה. ממילא, אם רוצים לחלץ מפיו ברכה לישראל ולא קללה, מוכרחים לתת לו דבר ברור, כמו למשה רבינו¹¹. זוהי כוונת דברי חז"ל, שבלעם היה נביא במדרגתו של משה רבינו. שניהם קבלו נבואה ברורה. אלא שמשם קָבְּלָהּ מִפְּנֵי מַעַלְתּוֹ, ובלעם -

מתוך מאה פעמים מצליחים למנוע פעם אחת בלבד - גם זה כדאי. מה שאפשר למנוע, צריך למנוע.

אחת העצות להמנע מראיות אסורות, היא להשתדל לחשוב בדרך בעניני תורה ויראת שמים⁷. על ידי זה יצליח בס"ד לשמור על קדושת וטהרת המחשבה, ואז יזכה ויסייעוהו מן השמים שלא להכשל בדברים המטמאים את המחשבה. חוץ מזה, התורה הרי אומרת: "וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם", לא רק "בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ", אלא גם "וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְךָ". הרי שאדם חייב בלימוד תורה גם כשנמצא בדרך. בזמן ההמתנה לאוטובוס, הרי אפשר לעיין במשהו. וגם אם הוֹלְכִים בדרך ולא ממתנים, שאז אסור ללמוד בעיון (שמה יטעה בדרך, או יגרום לתאונה ח"ו), אבל למיגרס - מותר (ע"י תענית י, ב). והרי אין אחד מאיתנו שאינו יודע לגרוס משהו בע"פ. למיגרס תמיד אפשר, אפילו את פסוקי קריאת שמע, או את פסוקי "אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ". גם מצנת תלמוד תורה יש כאן, וגם עצה גדולה לשמירת העינים, שלא להכשל בעצת בלעם.

"נִפְל - וְגַלְוֵי עֵינַיִם"

בלעם מכשיל את ישראל בראיות אסורות, אבל בלעם עצמו רואה דברים מיוחדים מאד, שלא כל אחד זוכה לראותם - ולא מפני מעלתו!

חז"ל אמרו על בלעם: "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (דברים לד, י), "בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם. ואיזה נביא היה להם כמשה? - זה בלעם בן בעור" (במדבר יד, כ). מה הפשט בזה? וכי בלעם הרשע היה נביא גדול כמשה רבינו, ח"ו?! הרי בלעם הוא טמא שבטמאים, ומשה רבינו הוא קדוש קדשים! איך אפשר בכלל להשוות ביניהם?

כדי להבין את הדברים, יש להבין תחילה במה נתייחדה נבואתו של משה רבינו מנבואת שאר הנביאים, עד שהפסוק אומר עליו "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה". הרמב"ם מונה כמה הבדלים בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים (הלכ' יסודי התורה פ"ז ה"ו). אחד ההבדלים הוא, שכל הנביאים נתנבאו באספקלריה שאינה מאירה, ומשה רבינו נתנבא באספקלריה המאירה (ע"י יבמות מט, ב). ביאור ענין זה בפשוטו הוא כך: כשאור עובר דרך זכוכית שקופה, הוא עובר פחות או יותר ללא שינוי. נכנס לְכֵן, ויוצא לְכֵן. לעומת זאת, כשהאור עובר דרך זכוכית צבעונית, מתקבל אור צבעוני, כגון הזכוכית שִׁדְרָפָה עבר האור. כך גם בענין הנבואה: הנבואות שנמסרות לנו ע"י שאר הנביאים, מגיעות אלינו פָּאוּר שְׁעוּבֵר דֶּרֶךְ זְכוּכִית צְבֵעוֹנִית, שאז יש שינוי בצבע האור שמגיע אלינו, ביחס למראָה המקורית. לעומת זאת, נבואתו של משה רבינו מגיעה אלינו פָּאוּר שְׁעוּבֵר דֶּרֶךְ זְכוּכִית לְבָנָה וְשִׁקּוּפָה לְחִלּוּטִין ("אספקלריה המאירה"), שהאור עובר דרכה בלי שום שינוי⁸.

ממה נובע הבדל זה בין משה לשאר הנביאים? הבדל זה נובע מכך, שמשם רבינו הוא "עֵנֵנוּ מֵאֵד מִפֶּלֶא הָאֲדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (במדבר יב, ג). עונה מופלגת זו הופכת אותו

על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע" (יבמות סה, ב). [וזהו הן מצד התוכן, והן מצד הצורה; שלפעמים צורת אמירת הדברים, היא זו שקובעת, האם הם בכלל "דבר הנשמע", או בכלל "דבר שאינו נשמע"]. ועל כל פנים, אסור להיות כמו בלעם הרשע, להיות "מחליק לשון", שאומר דברים נעימים, מתוך כוונה להכשיל את הזולת ולהטעותו.

נשתדל להיות ידידים אמיתיים לכולם, כמו משה רבנו, לא ידידים מזויפים כמו בלעם הרשע. לקרב את עם ישראל לתורה, למצוות, להיות דבקים בה' אלקיכם, חיים כולכם היום.

השיחה נערכה על פי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש להלות בעורך בלבד.

מפני שפלותו ופחיתותו, שלא יעות ויקלקל את משמעות הנבואה שקבל (שור"ת מהרי"ל דיסקין, בכתבים שבסוף ח"ב. הובאו דבריו ב"אבי עזרי" הלכ' יסודי התורה פ"ז ה"ו).

להיות ידיד אמיתי

כפי שהזכרנו כבר, למרות שלא היתה לבלעם אפשרות להשפיע על נוסח הנבואה שקיבל, מ"מ היתה לו שליטה מסויימת בכח המחשבה, להכניס בדברי נבואתו כוונה רעה. לכן, "מוכיח אדם, אחריו חן ומצא ממחליק לשון". במקום לשמוע דברי חלקות מבלעם, שנעימים לאוזן, אך כוונתן להרע לנו ולהכשיל אותנו, עדיף לנו לשמוע תוכחות ממה רבינו, שאינן נעימות לאוזן, אבל כוונתן לטובה ולתועלת עבורנו.

החיים המעשיים יוצרים לפעמים מצבים, שבהם מוכרחים להשמיע לאדם דברים שאינם ערבים כ"כ לאזניו, אך לטובתו - הם מוכרחים להאמר לו. ממילא, אם אין סיכוי שיקח את הדברים לתשומת לבו, אין טעם לאמרם. לכן אמרו חז"ל, "כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה

1. בפירוש "העמק דבר" להנצי"ב זצ"ל פירש וז"ל: "לא הביט און פניעקב וגו', כי האון שיש ביעקב אינו בעצם מושרש בלב יעקב... אלא כמו שאדם רוצה לעשות און ע"י רוח שטות וכיוצא בזה". והיינו, שחטא של אדם ישראל לעולם אינו חטא בעומק, אלא חיצוני ומקרי בלבד, ובהבטה פנימית - אין כאן חטא בעצם. ולכן אין החטא גורם לסלק מאיתם השכינה, וכמבואר בסוף הפסוק: "לא הביט און פניעקב... ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו".
2. הראשונים נחלקו לגבי הטעם הראשון שבפסוק ["על דבר אשר לא קדמו" וכו'], האם הוא מכון רק כלפי עמו [כן דעת הרמב"ן (דברים כג, ה), הרשב"א והריטב"א (יבמות עו, ב"ד"ה איש דרכו לקדם)], או גם כלפי מואב [כן דעת האב"ע (דברים ב, כט) והרשב"ם (שם) ועוד]. ועל כל פנים, הטעם השני שבפסוק - "ונאשר שר עליך" וכו' - ודאי מכון רק כנגד בני מואב, שכן לעמונים לא היה כל קשר לזה.
3. וכן דרך האיש לשפור, ואין דרך האשה לשפור (ירו' יבמות פ"ח ריש ה"ג, הביאווה הרמב"ן והריטב"א הנ"ל).
4. טענה זו שייכת רק כלפי הטעם הראשון שבפסוק ["על דבר אשר לא קדמו" וכו'], אבל כלפי הטעם השני שבפסוק ["ונאשר שר עליך" וכו'] לא שייך לטעון כן כלפי הנשים, כיון שאין דרך אשה לשכור כלל. ואם נאמר שרק הטעם השני שבפסוק מכון כלפי מואב [כדעת הראשונים הסוברים כן, כנ"ל], א"כ רק את נקבות בני עמון יש מקום לפסול, ולא את נקבות מואב, וכיצד רצה דואג האדומי לפסול את דוד המלך? ותירץ על זה הרשב"א (יבמות עו, ב), שמכל מקום, הואיל ונכתבו עמון ומואב יחד בפסוק, ופסולם נכתב כאחד, א"כ דינם שוה, ואם נשות עמון אסורות (מחמת טענתו של דואג האדומי), הוא הדין שגם נשות מואב אסורות.
5. ברמב"ם (בפיהמ"ש שם, ובהלכ' דעות פ"ו ה"א) מבואר, שהאיסור להתחבר לרשע הוא כדי שלא ילמד ממעשיו. אבל רבינו יונה (בפירושו לאבות שם, וב"שערי תשובה" שער ג' אות קנ"א) מביא מחז"ל (אבות דר' נתן פ"ל), שהמתחברים לרשעים, "אף על פי שאינם עושים כמעשיהם, מקבלים פורענות כיוצא בהם". וכנראה שהסיבה לזה היא, דכיון שניתנה רשות למשחית לחבל, אינו מבחין בין צדיק לרשע (עי' רש"י שמות יב, כ"ב). והטעם לזה הוא, כיון שהרשעים גורמים במעשיהם שהקב"ה יפעל במידת הדין, ובמצב כזה זקוקים גם הצדיקים המחוברים אליהם לזכויות מיוחדות כדי להנצל ממנה.
6. ועי' ב"שערי תשובה" (שער א' אות ט"ו), מהו התיקון לעוון העינים.
7. כמבואר בגמרא (ב"ב טז, א), שהתורה היא תכלין ליצר הרע, "שהיא מבטלת הרהורי עבירה" (רש"י שם). ועצה זו יעילה גם למי שכבר נכשל בהסתכלות אסורה, למנוע את ההרהורים הרעים שבאים בעקבותיה, וכפי שכותב הרמב"ם: "אין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה" (הלכ' אסורי ביאה פכ"ב הכ"א). ועל כן, "אם יבוא לו הרהור - יסייע לבו מדברי הבאי לדברי תורה, שהיא "אגלת אהבים ויעלת חן" (משלי ה, ט), וממילא היא מבטלת מחשבות רעות והרהורים רעים (רמב"ם שם פכ"א הי"ט).
8. עי' רמב"ם בפירוש המשנה (כלים פ"ל מ"ב) שכתב: "אספקלריא - הוא המכסה אשר יעשה לראות מאחוריו, והוא אצלי מילת מורכבת, 'ספק' ראי' ה'. וזה שייך אחר המכסה - שהוא מזכוכית או מן דבר ספיר (=שקוף) - לא יראה במקומו האמיתי, כמו שהתבאר בחכמת המבטים, וכן לא יראה על שיעורו האמיתי. ויקראו החכמים המכסה הבהיר מאד אשר לא יסתיר דבר מאחוריו, אספקלריא המאירה", וע"ש מה שכתב בענין משה רבינו.
9. זהו שאמרו חז"ל: "משה נתבא ב'כה אמר ה', והנביאים נתבאו ב'כה אמר ה'". מוסיף עליהם משה, שנתבא בלשון 'זה הדבר אשר צנה ה'" (ילק"ש במדבר רמז תשפ"ד. הובא ברש"י במדבר ל, ב). מה ההבדל בין "פה אמר ה'" ל"זה הדבר אשר צנה ה'" - "פה אמר ה'" פירושו, בערך כך אמר ה' ("פה" = "כמו"). ו"זה הדבר אשר צנה ה'" פירושו, בדין וקצת אמר ה'. כי משה קולט את דבר ה' באופן מדוייק, ושאר הנביאים קולטים רק "בערך" (יחסית למשה, כמובן), כי הנבואות נתפסת אצלם דרך מידותיהם.
10. כ"כ הרמב"ן בפירושו לתורה (במדבר כד, א) ורבינו בחיי (שם, ד), ע"ש.
11. ולכן אמר בלעם בלבק: "התצב פה על עלתך, ונאני אקרה פה" (במדבר כג, טו). היינו, שרצה שהקב"ה יתגלה אליו נבואה שהיא בחינת "פה", ולא נבואה ברורה (עי' לעיל הערה 9), כדי שיוכל לפרש את הנבואה במשמעות הרצויה לו ("פרי צדיק" פרשת מטות אות ב).